

CUVINTE PROVENITE DE LA ONOMATOPEE (I)

Dumitru Loșonți

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, Cluj-Napoca

Résumé. *Mots dérivées à base onomatopéique.* Dans la présente étude, l'auteur se penche sur l'analyse de quelques mots dérivés ayant comme base des onomatopées, quelques-unes inconnus, d'autres insuffisamment ou erronément expliqués dans des ouvrages parus jusqu'à présent (i.e., « onomatopée », « formation onomatopéique », etc.).

En valorisant un matériau dialectal inédit, recueilli par Sever Pop pour Atlasul lingvistic român [L'Atlas linguistique roumain], l'auteur indique les interjections et les suffixes qui sont à la base de ces dérivés.

Mots-clés : *interjection, formation onomatopéique, dérivé, étymologie, burău.*

BALALÁU, BĂLĂLÁN, BĂLĂLĂÍ. Verbul *a (se) bálălái* înseamnă 'a (se) bálăbăni'. În DA, DEX^{1,2}, MDA și DELR este considerat formație onomatopeică, iar în DU și DM, onomatopee. Pentru SDLR, este o variantă a lui *a bádădăi*, pe care-l socotește rudă cu magh. *bódogolni* și *bódorogni*. În CADE n-are nicio indicație etimologică. După CDER, se bazează pe creația expresivă *bă-lă-lă*.

Sensul primar al cuvântului, necunoscut de dicționare, este cel de '(despre clopot) a suna', notat de S. Pop în Dănești VS ([clopotul] *bălălăiește*: ALR I 353/512), un derivat, cu suf. verbal *-i*, de la interjecția *balaláu!* 'cuvânt care redă sunetul clopotului' necunoscută nici ea de dicționare, înregistrată în Hârja BC și Bercioiu VL (ibid. 353/584, 803). Menționez și forma *bălălán-bălălán* din Șerbești BC (ibid. 353/530).

Evoluția semantică e identică cu cea a sinonimului *a se bálăngăni*, provenit, după cum se cunoaște, de la interjecția *balang*.

BANANÁU, BĂNĂNĂÍ. Verbul *a bânănái* înseamnă tot 'a se bálăbăni'. Explicațiile etimologice propuse pentru el sunt identice cu cele menționate la verbul *a se bálălái*, cu singurele deosebiri că în CADE se face trimitere la *a (se) bálălái* și că, după CDER, se bazează pe creația expresivă *bă-nă-nă*.

Este un derivat, cu suf. *-i*, de la interjecția *bananáu-bananáu!* ‘cuvânt care redă sunetul clopotului’, necunoscută de dicționare, notată de S. Pop în Arefu AG (ALR I 353/782).

BOAMB, BOÁMBA, BOM, BOMB, BOMBĂÍ. *A bombăi* ‘(despre clopot) a suna’, înregistrat în Colincăuți – Ucraina (*bombăiește*: ALR I 353/398) este un sens necunoscut de dicționare.

E un derivat de la interjecția *bom*, notată de la același informator (*zin bom-zin bom*: *ibid.*). După cum s-a remarcat (vezi Pușcariu DO 91–92, Marin *Verbe* 218), reduplicarea temei este una din trăsăturile caracteristice verbelor derivate de la onomatopee, pentru că „interjecțiile de la care derivă se întrebuintează în vorbire repetat, fie în întregime, fie parțial. Așa s-a ajuns la formații ca *fâlfâi, gâlgâi, pâlpâi, bâjbâi...*” (Marin *Verbe* 218).

Am vrea să completăm că sunt atestate și variantele *bomb-bomb!* (în Iași IS și Frumușica Veche – Ucraina: ALR I 353/516, 658), *boamb-boamb!* (în Vorniceni – R. Moldova și Tazlău NT: *ibid.* 353/492, 532), *boámbla-boámbla!* (în Zvoriștea SV: *ibid.* 353/387).

BOANC, BONCĂÍ. *A boncăi* ‘(despre clopot) a suna’, întâlnit în Calbor BV ([clopotul] *bóncăie*: ALR I 353/166) și C.A. Rosetti TL ([clopotele] *boncăiesc*: *ibid.* 353/675), este un verb absent din dicționare, derivat de la interjecția *bonc(a)!*, cunoscută de dicționare, sau de la *boanc-boanc* [bʃnc-bʃnc]!, notată în Șcheii Brașovului (*ibid.* 353/180).

BOANG, BONGĂÍ, BONGANÍ. *A bongăli* ‘(despre clopote) a suna’, notat de S. Pop în Râciu MS ([clopotul] *bongălește*: ALR I 353/243), absent din dicționare, e un derivat, cu sufixul *-ăli*, de la interjecția *boang!*, absentă și ea din dicționare, care are o largă arie de circulație, fiind atestată în Banat, Crișana, Transilvania și Moldova (Berzasca CS, Bucovăț TM, Vermeș CS, Jdioara TM, Arini BV, Corvinești BN, Stupini SJ, Moșeni SM, Ceahlău NT: *ibid.* 353/5, 45, 77, 79, 190, 259, 283, 345, 556), sau *bong!* ‘cuvânt care redă sunetul unui metal lovit’ (MDA). Ca în alte (foarte multe) cazuri, MDA, în loc să indice sursa în care este atestat pentru prima dată un cuvânt, menționează DA ms.

Tot de la una dintre aceste interjecții este derivat, cu sufixul *-ăni*, și verbul *a bongăni* ‘(despre clopot) a suna’, absent din dicționare, notat în Orăștie HD ([clopotul] *bóngăne*: ALR I 353/109).

BOMBOCÍ, BOMBOTÍ, MORMOTÍ. În MDA e dat (din „Adevărul literar și artistic”, Seria a 2-a, 5 VI 1938, 7/4) verbul *a bomboci* ‘a flecări’, raportat, pentru etimologie, la *a bombăni*.

Forma verbală e din Banat, dintr-o zonă în care *t* urmat de *e*, *-i* se pronunță *ć*, deci trebuia literarizată *a bomboti*. Verbul a fost notat și de E.

Petrovici, cu același sens, în Glimboca CS (ALR II/I h 29/29), și, cu sensul de ‘a mormăi între dinți’, în Sveti Mihajlo [= Simiai – Jugoslavia] (ibid. h 31/8).

În DSB IV are mai multe atestări, unele în forma literalizată a *bomboci*. În acest dicționar se precizează doar că e vorba de o „formație onomatopeică”.

A *bomboti* s-a format de la interjecția *bom b[om]*, cu suf. *-oti*. Cf. sinonimul *a mormoti* ‘a mormăi între dinți’ (Chizătău TM: ALR II/I h 31/76), despre care DLR se limitează să menționeze că s-a format „de la *mor (mor)*”, dar pe care MDA îl derivă corect din „*mor m[or]* + *-oti*”.

BORÓI, BOROITOÁRE, BUR, BURÁI, BURĂITOÁRE, BURÁU, BURLÚI, BURÓI, BURÚI, BURUITOÁRE. *Buráu* ‘cascadă’ e dat în DA, CADE, DSB IV 205, *Dicț. entop.* și MDA cu etimologia necunoscută. După această mențiune, DA îl compară, între paranteze, cu megl. *bură* ‘torent de râu’ și cu dr. *bărăcie*.

Lui Andrei Avram CIE 43 i „se pare justificată atât sub aspect semantic [...], cât și din punct de vedere formal” numai trimiterea la megl. *bură*. Despre *buráu*, atestat în Banat, crede că provine din sb. *burak* ‘țâșnitură, jet’ (Tomici DSR), prin substituirea părții finale, identificată cu sufixul românesc *-ac*”.

În DELR I 368, după mențiunea „etimologie nesigură”, *buráu* este considerat un „probabil” derivat din „rom. **bură*³ (bg., sb. *bură* ‘cascadă’)”.

Curios lucru, nu se menționează, cum ar fi trebuit, și ipoteza lui Andrei Avram. În realitate, *buráu* este un derivat, cu suf. *-ău* de la interjecția **bur* ‘cuvânt care redă zgomotul caracteristic făcut de un izvor puternic, de o apă curgătoare vijelioasă, de o cascadă, de grohotișul care alunecă la vale pe povârnișurile stâncoase etc.’. Cf. sinonimele *ciur*, *dur(a)*, **hur*, *țur*, *zur* etc.

De la interjecția **bur* s-au mai format: *bur* ‘partea dinspre izvor a unei ape vijelioase, spumoase’ (Arefu AG, Corbeni AG: *Dicț. entop.*); *buroi* ‘izvor cu multă apă’ (CV, III, 1951, nr. 9–10, p. 45), ‘un fel de cascadă mică improvizată’ (CV, 1950, nr. 4, p. 36), ‘cădere de apă zgomotoasă’ (Firizu MH, Șovarna MH), lăsat în *Dicț. entop.* fără etimologie; *a burăi* ‘a durui, a suna’, fără etimologie în DSB IV 205 și MDA; *a burui* ‘(despre tun) a bubui’ (Strehaia MH: ALR II SN V h 1466/848), ‘(despre cascadă) a produce zgomotul caracteristic’ (Ștei HD: ALR I 430/116), care nu este cunoscut de dicționare. Sufixe verbale sunt *-ăi*, respectiv *-ui*.

De la *a burăi* e derivat *burăitoare* ‘cascadă’ (cf. și *Dicț. entop.*), iar de la *a burui*, *buruitoare* ‘idem’ (ibid.).

De la *buroi*, prin asimilarea *u-o > o-o* a rezultat *boroi* ‘cascadă’ (Baia AR: CHEST. IV 43/68), ‘loc cu pământ mișcător’ (Broșteni SV: *Dicț. entop.*), variantă necunoscută de dicționare, iar prin asimilarea *u-o > u-u*, **burúi* ‘idem’, din care, prin despicarea lui *r* în *-rl-*, avem *burlúi* ‘izvor

amenajat pentru adăpat vitele’ (Blăgești BC: ibid.). De la *boroi*, prin intermediul derivatului neatestat **a boroi*, s-a format *boroitoare* ‘cascadă’, dată în *Dicț. entop.* ca variantă a lui *buruitoare*.

Despicarea lui *r* în *-rl-* o întâlnim și în derivatele de la interjecțiile sinonime: *ciurlău* < *ciurău*, *durloi* < *duroi* etc.

BUFĂI, BUHĂI, BUHĂLI, BUHĂLUI, BUHUI. În DA, verbul *a buhăi*¹, la care sunt date variantele *a bufăi*, *a buhăli*, *a buhălui* și *a buhui*, este lucrat cu sensurile: 1. ‘a țipa ca buha’; 2. ‘a mugi ca buhaiul sau ca boul’; 3. ‘(despre copiii) a plânge tare făcând *bhu! bhu!*’; 4. ‘a împușca, a trage cu pușca’; 5. ‘a da zgomot mare între păsările de casă și a le speria’.

Cât privește etimologia, este considerat onomatopee.

MDA preia toate aceste 5 sensuri în articolul *buhăi*¹, dar omite forma *a buhăli*, modifică, din greșeală, pe *a bufăi* în *a fufăi* și dă o nouă etimologie, anume substantivul *buhai*!

Fără îndoială că aici sunt amestecate sensurile mai multor cuvinte omofone:

A buhăi ‘a țipa ca buha’, de fapt ‘(despre buhă) a scoate sunetul caracteristic speciei’, este un derivat, cu suf. *-(ă)i*, de la *buhă*.

A bufăi este derivat, cu suf. *-(ă)i*, de la *bufă*, variantă a lui *buhă* (vezi DA).

A buhăi ‘a mugi ca buhaiul’ și *a buhălui* ‘idem’ sunt verbe derivate de la *buhai*, cu suf. *-i*, respectiv *-(ă)li*.

A buhăi ‘(despre copiii) a plânge tare (făcând *bhu! bhu!*)’ și *a buhălui* ‘idem’ sunt derivate de la interjecția *bhu*, cu suf. *-ăi*, respectiv *-ălui*.

A buhăli ‘a împușca, a trage cu pușca’ și ‘a da zgomot mare între păsările de casă și a le speria’ este un derivat, cu suf. *-ăli*, de la interjecția **buh*. Cf. *buf*.

A buhui ‘(despre bufniță) a scoate sunetul caracteristic speciei’ este un derivat de la interjecția *búhu*, cu suf. *-i*.

În DA, verbul *a buhăi*³, cu sensurile 1. ‘(despre tun) a bubui’; 2. ‘(despre om) a tuși tare’; 3. ‘a buchisa, a pisa, a bate’ este lucrat s. v. *bufni*, deci, ca variantă a acestuia. MDA preia cele 3 sensuri într-un articol independent, *a buhăi*³, indicând și acestuia etimonul substantival *buhai*.

Acest articol trebuie modificat, reținându-i-se doar sensurile ‘a bubui’ și ‘a bate’. Provine de la interj. **buh*. Sensul de ‘a tuși’ aparține lui *a buhăi* care e derivat de la interjecția *bhu*.

CÂȚ, CĂȚĂ, CĂȚĂI. *A cățai* ‘(despre bibilică) a scoate sunetele caracteristice speciei’ (Peștișani GJ: ALR II 5745/836) este un derivat, cu suf. *-ăi*, de la interjecția *căț!* ‘cuvânt care imită sunetele specifice bibilicii’, notată de Emil Petrovici în Negreni OT, necunoscută de dicționare (cu acest sens!): „[bibilica] cățane căț, păcat” (ibid. 5745/791).

De la această interjecție provine și substantivul *căță* (pl. *cățe*) ‘bibilică’, cunoscut din Oltenia, dar fără etimologie în dicționare (DA, CADE, MDA). În sprijinul acestei interpretări, vin și sinonimele *cocleântă* și *țijcă*, bine explicate în dicționarele care le atestă de la interjecțiile *cocleanț* și *țic* (DLR s.v. *țic*¹, MDA), precum și *clócă* ‘cloșcă’, de la interjecția *cloc* cu care cloșca își cheamă puii (vezi Pușcariu DO 97). Pentru răspândirea lui *căță*, vezi ALR II SN II h 383).

DANDÁU, DĂNDÁU, DĂNDĂNÍ. Verbul *a dăndăni* figurează în DU cu sensul ‘a se legăna, a oscila’, urmat de precizarea că e vorba de o „onomatopee exprimând mișcarea alternativă a clopotelor”. SDLR îl dă (ca pe toate verbele) la indicativ prezent (*dăndănesc*), glosat ‘sun prelung (vorbind de clopotele mari)’ și-l explică din *dang*, considerându-l „și rudă cu ung. *dongani, döngeni*”.

DA îl lucrează, neinspirat, s.v. *a (se) dăina* ‘a (se) mișca încoace și încolo, a (se) clătina într-o parte și într-alta, a (se) legăna’, cuvânt raportat, cu totul hazardat, la *dărdăuș* ‘derdeluș’, *târliuș* ‘idem’, *dăini*². Explicația e preluată de DLR.

Din păcate, nu știu în ce arie circulă cuvântul.

Deși s-ar putea explica de la cunoscutul verb *a dăngăni*, prin asimilarea lui *g* la *d*, considerăm că *dăndăni* este un derivat, cu suf. *-ăni*, de la interjecția *dăndău-dăndău!* [sic!], înregistrată în Cerneți MH cu sensul ‘cuvânt care redă sunetul clopotului’ (ALR I 353/850), absentă nejustificat din DLR, sau, mai probabil, cu suf. *-i*, de la interjecția **dan dan!*

DOÁNGA, DONGĂLÍ. Verbul *a dongăli* ‘(despre clopote) a suna’, cules din Vima Mare MM ([clopotul] *dongălêște*: ALR I 353/270) este un cuvânt absent nejustificat din DLR, derivat cu suf. *-ăli* de la interjecția *doánga-doánga* [dfɲga]! folosită de același informator (ibid.), absentă și ea nejustificat din DLR.

HOARȚ, HOÁRȚĂ, HÓRȚA, HORȚALĂU. *A horțai* are în DA sensul ‘a freca ceva, a scărpină’, ‘a se scărpină (tare și zgomotos)’, fiind atestat din jurul Năsăudului și din Bucovina, și este raportat la verbul *a horji*.

A horji e cunoscut de acest dicționar din Moldova, cu sensul ‘a muta ceva din loc, fără a schimba poziția’ și este lăsat fără explicație etimologică.

Laura Vasiliu DV 33 explică pe *a horțai* din *a horji*: „cu rare excepții, precum *mințai* [...], puținele derivate deverbale par a fi s i n o n i m e cu bazele: *horțai* ‘horți’, *morsocăi* ‘murseca’...”.

În MDA, *a horțai* figurează ca „formație onomatopeică”, iar *a horji*, cu etimologia necunoscută.

Considerăm util să reproducem citatul ilustrativ dat în DA la verbul *a horțâi*, pentru a evidenția faptul că acțiunea exprimată de acest verb este un scârțâit: „Auzim pe-ntinsele fânațe... o voce scârțâitoare... ca și când cineva ar horțâi c-un bețișor peste dinții unui pieptene”.

Verbele *a horțâi* și *a horți* sunt derivate, cu sufixele *-ăi*, respectiv *-i* de la interjecția *hoarț/ horța!*, necunoscută de dicționare, existentă în Bugnariu N, nr. 295: „Horța, borța pe spinare / Tronca, bonca-ntre picioare (clopotul)” și în răspunsul din Pipirig NȚ la întrebarea: Cum face zăpada sub picioare?: „*crâșcă, scârțâie: hoarț hoarț*” (vezi ALR II SN V h 1469/551).

Substantivul *horțialău* ‘cel ce se scarpină mult’, existent în LRg I 103 din fostul raion Rădăuți, absent din dicționare, este un derivat, cu suf. *-alău*, de la *a horțâi*, verb semnalat din aceeași zonă cu sensul ‘a tăia ceva cu un instrument rău’ (ibid.).

Hoarță ‘fierăstrău de proastă calitate’ (ibid.) s-a putut forma atât de la interjecție, cât și de la verb.

HURĂÍ, HURĂITOÁRE, HURLUITOÁRE, HURÓI, HURUÍ, HURUITOÁRE, URĂÍ. Verbul *a hurui* ‘a face zgomot ca acela ce se aude când umblă o căruță, când se rostogolește un poloboc sau când cad mai multe obiecte tari, unul peste altul, dintr-o dată’ este considerat „onomatopee” (TDRG³, DU, DA, DM, BDG), „formație onomatopeică” (DEX^{1,2}, MDA), ori este inclus între derivatele de la interjecția *hâr*, cu variantele *hor*, *hur* (CDER), sau lăsat fără rezolvare etimologică (CADE).

Este un derivat, cu suf. *-ui*, de la interjecția *hur*, atestată doar cu sensul de ‘cuvânt care imită sunetul specific porumbeilor’, dar care, după cum rezultă din derivatele sale, este sinonimă cu *bur*, *dur* etc.

Fără nicio îndoială, la acest verb aparține și sensul ‘(despre intestine) a chiorăi’, reținut în DLR din Maglavit DJ (deși în sursa citată, NALR–Olt I h 106, apare în mai multe puncte) și dat greșit s.v. *a urlui*¹ ‘(complementul indică boabele unor cereale, precum porumbul, orzul, ovăzul etc.) a măcina în granule mari’.

De la *a hurui*, cu suf. *-(i)toare*, s-a format *huruitoare*, cuvânt cunoscut de MDA ca adjectiv cu trei sensuri și ca substantiv, doar cu sensul ‘jucărie care se învârtește cu zgomot’. Se întâlnește și cu sensul ‘cădere de apă zgomotoasă’ (Lerești AG, Hărman BV, Runcșor MH, Tarcău NT, Cerbu TL: *Dicț. entop.*).

Forma *a urăi* ‘a tuna’, atestată în Maidan, azi Brădișoru de Jos CS (*urăie-n cer*: ALR I 1242/24), este o variantă, rezultată prin afereza lui *h*, a verbului *a hurăi*, necunoscut de dicționare, un derivat, cu suf. *-ăi*, de la interjecția *hur*.

De la acest verb, cu suf. *-itor*, fem. *-itoare*, avem derivatul *hurăitoare* ‘apă care curge cu zgomot, năvalnică, care fierbe’ (Bârghiș SB: *Dicț. entop.*).

Prin sincopa vocalei *i* a rezultat varianta [hurăhtfre] ‘cascadă’, notată de Sever Pop în Ighișu Vechi SB (ALR I 430/160), absentă nejustificat din dicționare.

Hurăitoare ‘urme(le) pe care le lasă șiroaiele de apă care vin de la munte când plouă’, comunicat din Șinca Veche BV (vezi CHEST. IV/178 b), lăsat în MDA cu etimologia necunoscută, este un derivat de la *a se hurăi, variantă a lui *a se hurui* = *a se hului* ‘a se surpa, a se nărui, a se face râpi’ (< magh. *hull* ‘a cădea; a curge’).

De la varianta verbală *a se hurlui* ‘idem’ s-a format *hurluitoare* (pl. *hurluitóri*) ‘loc râpos, prăpăstios’, derivat, necunoscut de dicționare, semnalat din Vad BV (vezi LRg II 51), sat apropiat de Șinca Veche.

Huroi ‘piatră mărunță’, existent în lucrarea lui V. Vârcol, *Din graiul popular al județului Mehedinți*, în „Noua revistă română”, București, 1910, vol. VIII, nr. 3, p. 86, este considerat greșit în DLR același cuvânt cu *urii* (*urói*) ‘urluală’, un postverbal de la *a urui*³ = *a urlui*¹ (magh. *öröl*). În MDA este lăsat cu etimologia necunoscută.

Glosarea ni se pare insuficientă. Credem că e vorba de sensul ‘pietrișul care cade de pe munte la vale’, cu care *huroi* a fost comunicat din Cloșani MH (CHEST. IV 94/854).

E un derivat, cu suf. *-oi*, de la interjecția *hur*.

TĂLĂNCĂÎ ‘(despre clopote) a suna’, cules din Vârâți IS ([clopotele] *tălăncăie*: ALR I 353/540) este derivat, cu suf. *-ăi*, de interjecția *talănc-talănc!*, folosită de același informator, reținută în DLR și considerată variantă a lui *talang* ‘idem’. Verbul lipsește nejustificat din DLR. În acest dicționar figurează un verb omofon, cu sensul ‘a suna din talangă’, bine explicat de substantivul *talangă*.

TIOPĂÎ, TIOPĂITÓR, TIOPONÍ, TOPĂLÍ, TOPOÍ, TOPOTÍ, TREPETÍ, TROPOTÍ. În nord-estul Transilvaniei, Crișana și Maramureș, pentru noțiunea ‘a bate mămăliga, după ce e gata, cu lingura sau cu o lopățică, să se îndese; a tăpși’ se folosesc, printre altele, verbele *a topăli* (Groși MM: ALR II SN IV h 1113/349), *a topoti*¹ (Roșia BH: ibid. h 1113/310), *a trepeti* (Negrști-Oaș SM: ibid. h 1113/346) și *a tropoti* (Sânmihaiu Almașului SJ; Voievozi Șimian BH: ibid. h 1113/284, 325).

Acestea au fost explicate diferit în DLR.

A topăli este raportat la *topală* ‘tocană’.

A topoti e lucrat ca variantă a lui *a tropoti*, care este explicat drept un derivat de la *tropot*.

În fine, *a trepeti* este raportat la ucr. *mpenemamu* ‘a tremura’.

După părerea noastră, lucrurile stau altfel. *A tropoti* este derivat de la interjecția *trop!*, cu suf. *-oti*, iar *a trepeti* este o variantă a acestuia, apărută, probabil, sub influența verbului ucrainean *amintit*.

*A topoti*¹ este, în realitate, același cuvânt cu *a topoti*², dat în DLR cu sensurile ‘a netezi ceva cu palma (prin lovituri scurte, repetate)’ (Holod BH: LRg II 90), ‘a bate, a ciocăni’ (Brusturi BH), și considerat „formație onomatopeică”.

Verbul este un derivat, cu suf. *-oti*, de la interjecția **top!* (cf. *trop*) ‘cuvânt care redă sunetul produs de o lovitură scurtă, repetată’. Tot de la această interjecție s-au mai format verbele *a topăli*, *amintit* mai sus, și *a topoi* ‘a întinde mămăliga în pături suprapuse, unse cu grăsime, printre care se pune brânză, magiun etc.’, cuvânt necunoscut de DLR, pe care îl avem în grai (vezi Loșonți GB 78).

Cu acest din urmă sens, nu cu cel de ‘a tăpși’, cum greșit apare în DLR, Emil Petrovici a notat, în *Petreștii de Jos* CJ, verbul *a tioponi* [o *čopónim*] (ALR II SN IV h 1113/250 legendă), lucrat în DLR, o variantă a lui *a tiopăni* ‘(complementul indică mămăliga) a tăpși’, verb considerat „formație onomatopeică” și comparat cu *a topăli*.

Credem că avem a face cu verbe diferite, nu cu variante ale aceluiași cuvânt. Ele s-au format cu sufixele *-oni*, respectiv *-ăni*, de la interjecția **tiop*, cu același înțeles ca și **top*.

Într-un glosar regional din ALBA, alcătuit de un student în anul al III-lea la Filologie, se găsește verbul *a ciopăi* glosat „a bate repede și încet, a unge”. „Am făcut baie după care am pus să mă ciopăie pe spate. Am ciopăit scoverzile cu ciopăitorul” (vezi CV, II, 1950, nr. 4, p. 32).

Cuvântul a fost reținut în MDA, dar lăsat cu etimologia necunoscută.

Deși nu se menționează localitatea din care s-au cules cuvintele, ALBA însemnând probabil raionul Alba, suntem convinși că e una în care *t* urmat de *e* sau *i* se pronunță *č*, iar *e* se pronunță *ĝ*, după cum dovedesc formele *a se giora* („Am trecut prin spini și tot m-am giorat. M-am jucat cu pisica și m-a giorat pe mâini”) și „*giplăie* = hățurile de la hamul cailor”, forme care se literarizează *a se ghiora*, respectiv *ghepleie* (pl. lui *ghepleu* < magh. *gyeplő* ‘idem’).

Așa stând lucrurile, *a ciopăi* reprezintă literalizarea fonetismului local [*a čopăhi*], care se literarizează *a tiopăi*. Verbul este derivat de la interjecția **tiop*, cu suf. *-ăi*.

Remarcăm și faptul că substantivul *ciopăitorul* nu a fost reținut în MDA. Se literarizează *tiopăitorul* și e un derivat de la *a tiopăi*, cu suf. *-(i)tor*.

TOANC, TONCĂNÍ, TONCOTÍ. *A toncoti* ‘(despre clopote) a suna’, înregistrat în Avram Iancu AB ([clopotul] *toncotéște*: ALR I 353/94), a fost reținut în DLR și explicat drept o formație onomatopeică.

Este derivat, cu suf. *-oti*, de la interjecția *toanc-toanc* [tânc]! ‘cuvânt care imită sunetul clopotului’, absentă nejustificat din DLR, notată în punctele vecine Arieșeni AB și Mogoș AB (ibid. 353/93, 100).

De la această interjecție s-a format și *a toncăni* ‘a bate, a lovi un obiect pentru a-l face să sune’, ‘a (se) lua la bătaie, a (se) bate’ (ALR I 1768/355, LRg II 106), dat în DLR ca variantă a lui *a tongăni*.

TOĂNGĂ. DLR cunoaște substantivul *toăngă* ‘talangă’ din Călugări BH și Capu Codrului SV și-l consideră „formație onomatopeică”, comparându-l cu *toangă*.

E un derivat de la interjecția *toanga* [tŋga]!, formă atestată în Checea TM, Vețel HD și Păltiniș SV (ALR I 353/40, 107, 214), și [tŋgâ]!, formă atestată în Câmp BH, Mediaș SB, Mihai Viteazu MS (ibid. 353/80, 144, 158). Precizăm că satul Câmp e foarte apropiat de Călugări, iar Păltiniș e în același județ cu Capu Codrului. Aceste forme interjecționale, cât și *toang!*, care este mult mai bine atestată, lipsesc, tot nejustificat, din DLR.

TOLOLOĂNCĂ ‘clopot de tinichea, care se atârână la gâtul vitelor (mai ales al oilor); talangă’, comunicat din Vad BV (LRg II 55), e raportat în DLR la *talangă*.

E un derivat de la interjecția **tololonc!* ‘cuvânt care redă sunetul clopotului’. Cf. [tâlâlfyg] ‘idem’ (Ighișu Vechi SB: ALR I 353/160). Precizăm că între Vad și Ighișu Vechi nu este o distanță mare.

ZIN, ZINĂI, ZINUÎ. Verbul *a zinăi* ‘(despre clopot) a suna’ este cunoscut de DLR după o comunicare din Rădăuți SV și lucrat ca variantă a lui *a ținăi*, care se întâlnește prin Maramureș și nord-vestul Transilvaniei cu sensul ‘(despre obiecte) a produce un sunet ascuțit și prelung’. În privința etimologiei, și el are mențiunea „formațiune onomatopeică”.

Verbul *a zinăi* a fost notat și de S. Pop în Ialoveni – R. Moldova (ALR I 353/467), în forma [Pijnăhe]. Atestarea lipsește din DLR din cauză că, înainte de 1989, în dicționar nu se dădeau atestări ale cuvintelor din localități aflate în afara granițelor. Din aceleași motive, nu găsim în DLR nici verbul *a ziniu* ‘(despre clopot) a suna’, notat în Nădușița – R. Moldova (ibid. 353/436).

A zinăi și *a ziniu* sunt derivate cu sufixele *-ăi*, respectiv *-ui*, de la interjecția *zin-zin!* ‘cuvânt care redă sunetul clopotului’, înregistrată în Clocușna, Gordinești, Cașcalia, toate localități în R. Moldova (ibid. 353/403, 406, 480) și, în compusul *zin bom-zin bom!*, în Colincăuți – Ucraina (ibid. 353/398). Lipsește și ea din DLR.

SIGLE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- ALR I = Material inedit adunat de Sever Pop pentru *Atlasul lingvistic român*, partea I.
- ALR II/I = *Atlasul lingvistic român* publicat de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea II, vol. I, de Emil Petrovici, Sibiu – Leipzig, 1940.
- ALR II SN = *Atlasul lingvistic român* [II], serie nouă, I–VII, [București], Editura Academiei Române, 1956–1972.
- Avram CIE = Andrei Avram, *Comentarii și ipoteze etimologice*, București, Editura Academiei Române, 2006.
- BDG = Vasile Breban, *Dicționar general al limbii române*. Ediție revăzută și adăugită, I, II, București, Editura Enciclopedică, 1992.
- CADE = *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, de I.-Aurel Candrea, ... București, Editura Cartea Românească, [1931].
- CDER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum I. O., 2001.
- CHEST. IV = Răspunsuri la *Chestionarul IV. Nume de loc și nume de persoană*, Cluj, 1930 (cifra arabă de la numărător arată numărul chestiunii, cea de la numitor, numărul de ordine al localității. În unele localități, pe lângă răspunsurile la întrebările chestionarului, s-au comunicat, de obicei la sfârșit, ca adaos, și alte cuvinte. În cazul unui asemenea cuvânt, în locul numărului întrebării se dă abrevierea Ad. [= Adaos].)
- CV = „Cum vorbim”. Revistă pentru studiul și explicarea limbii, București, I, 1949 ș.u.
- DA = *Dicționarul limbii române* [publicat de Academia Română, sub redacția lui Sextil Pușcariu], București, 1913–1949.
- DSB IV = *Dicționarul subdialectului bănățean*, vol. IV, redactor Maria Purdela Sitaru, Timișoara, 1988.
- DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române* (DELR). Volumul I, **A–B**. Tiraj nou, revizuit, București, Editura Academiei Române, 2012; Volumul II. **Litera C**. Partea 1, **Ca–Cizmă**, București, Editura Academiei Române, 2015.
- DEX^{1, 2} = *Dicționarul explicativ al limbii române*, [București], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975; ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- Dicț. entop.* = *Dicționarul entopic al limbii române*, de Gheorghe Bolocan, Elena Șodolescu Silvestru, Iustina Burci, Ion Toma, volumul I (A – M), volumul II (N – Z), Craiova, Editura Universitaria, 2009, 2010.
- DLR = *Dicționarul limbii române*, serie nouă [publicat de Academia Română], tomul VI [M], București, 1965 ș. u.
- DM = *Dicționarul limbii române moderne*, [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.
- DU = Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*. A cincea edițiune, revăzută și adăugită, [Craiova], Editura „Scrisul Românesc” S. A., [1925].
- LRg I, II = *Lexic regional*, I, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960; II, București, Editura Științifică, 1967.
- Loșonți GB = Dumitru Loșonți, *Graul din Bonțida*, lucrare de licență, Cluj, 1965.

- Marin *Verbe* = Georgeta Marin, *Verbe derivate de la interjecții onomatopice*, în *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al IV-lea, [București], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, 217–234.
- MDA = *Micul dicționar academic*, I–IV, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003.
- NALR – Olt. = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*, [vol. I] sub conducerea lui B. Cazacu, I, de Teofil Teaha, Ion Ionică și Valeriu Rusu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.
- Pușcariu DO = S. Pușcariu, *Din perspectiva Dicționarului. I. Despre onomatopoeie în limba română*, în „Dacoromania” I, 1920–1921, 73–108.
- SDLR = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, Institutu de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.
- TDRG³ = Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 3., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder, Bukarest, Band I **A–C**, Band II **D–O**, Band III **P–Z**, Cluj-Napoca, Clusium, 2000–2005.
- Tomici DSR = Prof. univ. dr. Mile Tomici, *Dicționar sârb-român*, I–III, Timișvar, 1998–1999.

Abrevieri

cf.	= compară	nr.	= număr
dr.	= dacoromân	sb.	= sârb
h	= hartă	s. v.	= (lat.) <i>sub voce</i> ‘sub cuvântul’
magh.	= maghiar(ă)	suf.	= sufix
megl.	= meglenoromân		

Simbolurile pentru județe

AB	= Alba	MS	= Mureș
AG	= Argeș	NT	= Neamț
AR	= Arad	OT	= Olt
BC	= Bacău	SB	= Sibiu
BH	= Bihor	SJ	= Sălaj
BN	= Bistrița-Năsăud	SM	= Satu Mare
BV	= Brașov	VS	= Vaslui
CS	= Caraș-Severin	TL	= Tulcea
DJ	= Dolj	TM	= Timiș
GJ	= Gorj	VL	= Vâlcea
HD	= Hunedoara	SV	= Suceava
IS	= Iași		
MH	= Mehedinți		
MM	= Maramureș		